

Türkad

Ferdi Saadet, İnsan ve Mekân Üzerinden Huzur'a Bakmak

Ruhi İNAN¹

Özet

Huzur romanını bir tenakuz fikriyle okumak elbette faydadan hâli değildir. Huzur denilen kavramın çerçevesini bu yolla da çizmek mümkün; fakat romanda doğrudan huzurun göstergesi olan figüratif özelliklere bakarak daha ayrıntılı bir çerçeve çizilebilir. Tüm dünyayı ihtiraslı bir arayışa yönlendiren bu kelime, bütün iştiakların kaynağıdır dense yanlış olmaz. Başlı başına adıyla huzurun kitabı olan Huzur romanı da bu en primitif arayışın mücessem hâlidir. Huzuru, huzursuzluk olarak ifade eden Moran endişeye dayalı bir huzursuzluktan bahsederken bu durumu, var olan mutluluk hâlinin elbet bir gün nihayet bulacağına kaçınılmaz hakikatine dayandırır. Romanda teklif edilen huzur; arada kalma, her güzel şeyin sonunu korkuyla bekleme psikolojisinin hüküm sürdüğü olaylar zinciriyle bazen iç içe, bazen tamamen dışında yer alır. Toplamda yirmi dört saatlik bir zaman diliminde geçen romandaki olaylar, tüm fiktif zamana yayılan II. Dünya Savaşı beklentisi ve tedirginliği ile de bir dip endişe dalgasına maruz kalır. Roman kişileri her ne kadar kendi iktidarlarının uzağında gelişen bu olaya duyarsızmış gibi görünseler de bu endişe gerçektir ve zaman zaman kişilerin mutluluğunu gölgede bırakmıştır. Ebedi mutluluk yoktur, ebedi mutsuzluğun olmadığı gibi. Roman kişilerinde mutluluğu arama ve mutsuzluktan kaçma hâli oldukça net bir şekilde gözlenmektedir. Burada mekânsal tasvirlerin ve bu tasvirlerin roman kurgusu içindeki işlevlerinin de amaçlanan huzurun tezahürü noktasında önemli bir yanı vardır. Yazar bu mekânları huzuru besleyen/ donatan bir figür olarak aldığı gibi bazen huzursuzluk psikolojisinin dönüşümünün aktarıldığı bağıl değerlendirme göstergesi olarak da kullanmaktadır.

Çalışmada roman kişileri ve mekânlar üzerinden “huzur” anlamı irdelenecektir. Bu vesileyle romandaki ana karakterlerin birbirleriyle ve yaşadıkları mekânla olan münasebetleri kurmaca âlem, tasvirler ve bağlantılar üzerinden tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Huzur, Ahmet Hamdi Tanpınar, eleştirel okuma.

Examining at Novel The Huzur through Individual Happiness, Human and Space Relationships

Abstract

Of course, it is useful to read the novel of peace with an idea of conflict. It is possible to draw the frame of what is called peace in this way, but a clearer frame can be drawn by looking at the figurative features that are direct indicators of peace in the novel. this word is the source of all the passions that lead the whole world to a human quest. The novel Huzur, which is the book of peace with its own name, is the embodiment of this search. Moran expresses that it will be possible to read peace as restlessness. This state of restlessness is an anxiety-based restlessness. In other words, it is based on the inevitable truth that an ongoing state of happiness will one day finally come to an end. The peace offered in the novel; it is sometimes

¹ Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, ruhiinan@hotmail.com, 0000-0003-4377-0999.

inside and sometimes completely outside of the chain of events in which the psychology of being in between, waiting for the end of every good thing with fear prevails. The events in the novel, which take place in a total of twenty-four hours, are the events of the II. With the expectation and uneasiness of World War II, it is exposed to a deep wave of anxiety. Although the Romani people seem to be insensitive to this event that develops far from their own power, this concern is real and sometimes overshadowed the happiness of the people. There is no eternal happiness, just like there is no eternal unhappiness. The state of seeking happiness and escaping from unhappiness can be observed quite clearly in the characters of the novel. Here, the spatial descriptions and the functions of these descriptions in the fiction of the novel also have an important aspect in the manifestation of the intended peace. The author takes these spaces as a figure that nourishes/equips the peace, and sometimes also uses them as a dependable evaluation of the change in the psychology of restlessness.

In the study, the meaning of peace will be examined/detected through the characters and places of the novel. On this occasion, the relations of the main characters in the novel with each other and the place they live will be determined through the fictitious realm, descriptions and connections.

Key Words: Huzur, Ahmet Hamdi Tanpınar, critical reading.

1. Giriş

“En iyisi, unutmak, bir şey düşünmemektir” der Nuran, içinde bulunduğu açmazlardan çıkmak için (Tanpınar, 2020, s. 134-135). İfadede geçen mütevekkil duruş, modern insanın sorunlarının çözümünde mühim bir telkin veriyor gibidir. Çünkü romandaki ifadesiyle Nuran’ın “yaşadığı âna kendisini bırakmanın sükûnetini” ancak bu şekilde “tatması” unutmak ile mümkün olacaktır. Bu kaderci duruşu Tanpınar, “sükûneti tatmak” şeklinde ifade ettiği “Her nefis ölümü tadacaktır” ayetindeki “tatmak” fiilinin kullanımına benzer bir vurguyla bitirir. O halde romanda saadet, sükûneti tatmak şeklinde tanımlanabilir. Daha doğrusu Tanpınar’ın huzurdan anladığını, yine sesle birlikte tavsif edilen sükûnet olarak da ifade etmek doğru olacaktır. Bu sükûnet; seslerden, kalabalıklardan, modern hayatın keşmekeşinden arınmış bir hayat olarak düşünülmelidir.

İnsan

Huzur’daki bu sükûn hâlini yani huzuru, başkişiler ve mekânlar üzerinden okumak mümkündür. Genel olarak romanda kişiler, Suat’ın Batı’yı, Mümtaz’ın Doğu’yu, Nuran’ın sentezi temsil etmesi gibi. Gerçek hayatın temsillerine ya da metaforik göndermelerine karşılık gelecek biçimde formüle edilir. Bu formülün oluşumunda insan ve mekân ilişkisi mühim bir yer tutar. Bu metaforik figürler ve mekânlar roman boyunca birbirine yakınlaşır, uzaklaşır, bazen de bir tenakuza girerek birbirinin içinde kaybolurlar. Huzuru arama noktasında Nuran, roman boyunca Mümtaz’ın imtihanıdır mesela ve mecazi olarak Nuran’ın güzelliği, hayatı, dünyayı algılama biçimi, hatta çocukları ve eşi ile olan münasebeti ona göre çoğunlukla cezbedici bazen de kendisinden uzaklaştırıcı bir merkezdir. Bu durum bir tel kopuşu mesabesi kadar yakınlaşabilir veya yakalanan ahenk bu kopuşla tümüyle bozulabilir.

“O zamana kadar Nuran’ı sadece uzaktan, cazip bir hayal gibi görmüştü. Fakat yolda kulağına, ‘Siz gelmeyin, ben telefon eder gelirim.’ diye fısıldadığı andan itibaren bu cazip hayal, bu uzak varlık birdenbire genç adamda değişmişti. Kulağına akıtılan bu sözler acayip bir sihirmiş gibi, bir saniye evvel sadece o anı süsleyen, derinleştiren, zenginleştiren duygular, birdenbire yakıcı şeylerin kudretini kazanmıştı” (Tanpınar, 2020, s. 138-139).

Romanda Nuran’ın varlığı, tamamen Mümtaz’ın onu algılama şekliyle bağlantılıdır. Onu uzaktan cazip bir hayal olarak gören Mümtaz, artık o hayalin mücessem hâli olan sesini duymasıyla birlikte daha elle tutulur bir gaye, bir ferdi saadet emeli hâline gelir. Ne zaman yakınlaşsa uzaklaşsın; uzaklaşsa yakınlaşsın bir döngü vardır. Tanpınar’ın Abdullah Efendi’nin Rüyaları adlı hikâyesinde de benzer bir durum vardır ama bu defa tersine bir ilişki söz konusudur. Erkeğin kadına dokunmasıyla birlikte kadın aniden kayboluverir; kadın elini çekince yeniden tecessüm eder. Âdeta tensel temasın aşkı ya da mutluluğu ne şekilde hükümsüz kıldığı vurgulanmak istenir gibidir. Nuran’ın yaptığı bütün şeyler Mümtaz’ın ilgisini artırır. Hele gülüşü, onu bir cazibe merkezi hâline getirir:

" Ama, gülüşün o kadar güzel ki; kızacağım yerde hoşlanıyorum." Ve Nuran’ın sessiz gülüşünün kendisine uzaktan gösterdiği altın meyveye doğru içinden bir şey kayıyordu. Garip bir gülüştü bu. Mümtaz farkında olmadan ona cevap veriyor, kendi içinde bu gülüşün bir ağaç gibi büyüdüğünü, çiçek açtığını duyuyordu. (Tanpınar, 2020, s. 88)

Mümtaz, Nuran’ı İstanbullu olmak, boğazda yaşamak, Nuran gibi Türkçe konuşmak gibi (teganni eder gibi) üç unsur üzerinden değerlendirir. Mekânla insanı ciddi bir biçimde ilintili hâle getiren bu yaklaşım, Mümtaz’ın var olma sebebinin yani kahramanın mutlu olma kaynağının somut bir zemine oturduğunu gösterir. Yani mücerret göstergeler üzerinden mutluluğun mücessem bir şey olduğu anlatılır. Bu durum manevi bir hazza dönüşse de neticede teşekkül etme şekli itibarıyla maddi arzulara tesanüt eder. Onun imtihanı bazen Suat, bazen de Nuran’ın kendisi olurken, iktidarı haricindeki olayları da onların dışında deveren eden öteki âlem olarak kabul etmek gerekir ve bu da bir biçimde onun huzur

anlayışının sınırlarını da teşekkül ettirir. Duran bir dünya ve aksine kendi ekseni etrafında devreden hayatlar. Bu hayatların eşya ile münasebeti de mutluluğun miyacı, miyacı olabilir.

“Nuran gülüyordu: -İyi ama, eşya var, biz varız. Vücudumuz maddî bir şey değil mi? Yani herkesinki gibi... -Allah'a bin şükür... Fakat seninki bana göre herkesinki gibi değil... -Küfür... -Küfür veya Allah'a giden en kısa yol... Unutma ki bu gece tam vahdet-i vücud içindeyiz” (Tanpınar, 2020, s. 194).

Nuran ve Mümtaz'ın ilişkileri bir dönem sonra vahdet-i vücud'a evrilen bir hâl alır. Yani insanın bu dünyadaki serüvenin son noktasına; var olan her şeyde bir olma, eşyada yok olma, erime hâli; hiçlik tasavvuru. Tanpınar bu bakış açısıyla da mutluluk önerisinin bela meclisindeki müesses nizama yani vahdet-i vücud'a ulaşması vurgusuna dönüştürür.

Romanda kurmaca zamanın durdurulduğu anlardan biri, romanın başkışisi Mümtaz'ın Nuran ile dâhili ve hârici âlemlerle ilgili tasvirler yaptığı kısımlardır. Bu kısımlarda yazar, mutluluğun adeta resmini yapar. Dönen bir dünyanın dışında ama asla dönmeyen; her şeyin gönlünce aktığı bir âlem tasavvurudur ki doğrudan ifade edilmese de bir aşk tanımına mukabil gelir. Nuran'ın kızını seyrederken de böyle bir hale kapılır; yedi yaşındaki kızının annesinin küçük bir numunesi olduğunu Mümtaz şöyle tasvir eder ve bu durum üzerinden bir anlamda hayatın çok güzel olduğunu anlatan mutluluk cümleleri kurar:

“Normal. Henüz dört yaşında, hüküm verilecek gibi değil ama, annesinin yüzündeki tatlılığa bilmem dikkat ettin mi? İşte o hâl var üzerinde. Sonra muhayyilesi çok zengin. Belki çok ıstırap çeker. Fakat herhâlde yaşar ve yaşamak güzel şey.

Yaşamak güzel, çok güzel şeydi. En güzel dua buna erişemezdi. Bunu Nuran, yalnız fikir işlerinde konuşurken kendisine güvenen bu toy çocuğu tanıdıktan sonra öğrenmişti. Yaşamak güzeldi; sabahlar, akşamlar vardı. Bin türlü güzel şeylerle doldurduğumuz saatler vardı. Uyumak ve uyanmak vardı; rüyalar vardı, hayaller vardı. Bu sevimli budaların kollarında kendisini kaybetmek ve sonra gene orada, onun için kendini bulmak vardı” (Tanpınar, 2020, s. 207).

Mutlu olma meselesi biriyle mümkünmüş gibi görünüyor. Birinin kollarında kendini kaybetmek, hayaller kurmak, rüyasını görmek... Bu tür tasavvurlar tüm gayelerin özünde vardır. Mutluluk o varlığa ya da insana sahip olmakla bir kabul edilebilir. Handan İnci, Tanpınar'ın ömrünü tek kişinin aşkına adanmış Mümtaz ile hovarda Tevfik Bey'in mukayeseli bir biçimde romanda aktardığını ve bunu aşk üzerinden yaptığını ifade eder. Tek eşliliğin aslında “huzuru” bulmak yerine kişiyi “beyhude azaplara mahkûm” hâle getirdiğini iddia eder.

Tevfik “efendice bir Epiküryenliği” olan ve hayatına çok sayıda kadın karışmış bu “eski zaman hovardası”nın karşısına, ömrünü tek kadına adanmış Mümtaz'ın koyar ve ikisinin aşk anlayışlarını karşılaştırır. Gerçekte “kıskanılacak olanların Mümtaz gibi tek sevgi ile yaşayanlar” olduğunu söyleyen Tevfik Bey için Mümtaz, mitolojideki Sisiph benzetmesini yapar: “Ruhlar ülkesinde aynı kayayı aynı tepeye kadar çıkarmaya mahkûm olan ve tam tepeye çıkıp da yerine yerleştirdiği zaman tekrar düştüğünü görüp tekrar işe başlayan beyhude azaplar mahkûmu.” (İnci, Tefrikadan Kitaba Huzur, <http://www.tanpinarmerkezi.com/huzur/> Erişim: 14,11,2022)

Mümtaz, Tevfik Bey'in haz aldığı zamanlarda bıyığını nasıl burduğunu anlatır ve bu hareketin tüm hayatını özetleyen bir hikmeti de içinde barındırdığına inanır. *“Yani o, elinin tersiyle bıyıklarını düzeltirken, ‘iyi kötü yaşadım ve şimdi her şeyden uzağım’, diyordu. Bu Don Juan, trajedide olduğu gibi, birdenbire mazisine lâyük bir sonla fırtına ve şimşek ışıkları arasında kaybolmadığı için kendisini -belki de bu kısa ve manasız jestin altına- gömmüştü. (Tanpınar, 2020, s. 214)* Tevfik Bey ile arasında büyük bir uçurum vardır. Hasbelkader kendini geçindirebilecek kadar maddi varlığı sahip olan Tevfik Bey, mutluluğu tamamen maddi

hazlarda arar. Tevfik Bey'in aksine Mutluluğu tek kişi üzerinden anlayan ve algılayan Mümtaz, kişiyi manevi hazlarla birlikte anlar ve tasavvur eder. Roman sonunda Tevfik Bey, Mümtaz'ın ilişkisinin mutsuzluk ile neticelenmesinden ötürü haklı çıkacaktır. Tevfik Bey, Mümtaz'a bu durumu şöyle açıklar:

-İnsan için asıl saadet bu, anladın mı Mümtaz? Sonunu bile bile ve o sona rağmen, kendisini idrak etmek... Basit bir jest değil mi? Kollarımı göğsümün üzerinde kavuşturuyorum. Adalelerimi yokluyorum. Basit bir şey. Fakat bütün ölüm çarkına rağmen kendimi ikrar ettim. Varım, diyorum; fakat yarın olmayabilirim, yahut bir başkası, bir budala, bir bunak olabilirim... Fakat şu dakikada varım... Varız, anladın mı Mümtaz. Varlığını sevebiliyor musun? Uzviyetine dua edebiliyor musun?.. Ey gözüm, ey boynum, ey kollarım, karanlık ve aydınlıklarım... Size şükrediyorum, bu dakikanın sarayında, bu anın mucizesinde beraberce var olduğumuz için; sizinle bir andan öbürüne geçebildiğim için; anları birleştirip düz ve yekpare zaman kurabildiğim için! (Tanpınar, 2020, s. 254-255).

Tevfik Bey'in Mümtaz'a anlatmaya çalıştığı şey ânın gerçekliği, istikbalin muallak oluşudur. Kişiler ânı yaşamalı ve gelecekle ilgili bir plan yapmamalıdır. Bu biraz geçmiş, şimdi ve gelecek kavramını ânda yani "durée" de birleştirmek manasını da içermektedir ki Bergson'un zaman felsefesinin Tevfik Bey üzerinden aktarılması anlamına gelir. İnsan tabiatı, ânı yaşarsa mutlu olur. Aksi bir durum ise hezeyan ve mutsuzluktur denmektedir. İstikbal kaygısı/hevesi insanı mutsuz kılar. Ânı yaşamak ve kıymetli kılmak saadetin biricik formülüdür Tevfik Bey'e göre.

Mümtaz ile İhsan'ın aralarında geçen konuşmada insanın küçük şeylerle mutlu olabileceğini tavsiye ettiği görülmektedir. Bu tavsiyeyle birlikte İhsan, aynı zamanda bir tür mutluluk tanımı da yapar. Romanda İhsan sakin bir kişiliğe sahiptir ve bu yapısının gereği olarak olayları değerlendiriş biçimi daha mutedildir. Onun fikirleri Tevfik Bey'in muhalifine daha makuldür. Kırimlı, onun bu tavrı için "İnsanın saadet ve ebediyet arzularının, "hümanistçe" cevaplanma ve tatmini çabaları sezilmektedir" der (Kırimlı, 2006, s. 352). Anlatıcı, mutluluğu sanki bir yaz nezlesi gibi tarif eder.

"Saadet dediğimiz o turfa meyveyi, onun bütün lezzetini, insan hayatını şiir ve sihirle dolduran, bir sanat eserine benzeten şeylerin hepsini, genç adam bu hafta içinde tattı. İkisi de bu son aylarda çok sıkılmışlardı. Onun için saadetleri bir nekahet sıtması gibi geliyordu. Sanki çok uzun hastalıklardan sonra yeniden hayata kavuşmuşlar gibi birbirlerine sarılmışlardı" (Tanpınar, 2020, s. 343).

Mümtaz'ın düşüncesine göre, temayül ve ihtirasın ne olduğu mühim değildir; mühim olan insanoğlunun kendi hayatına, alışkanlıklarının kıvrımlarını almasına ve onların kalıbına girmesine bakmaktır. Bazı insanları bahsi geçen bu rutinin içinden geçmiş düşüncelerini ya büsbütün unuttur yahut da çok uzakta kalmış bir ufuk gibi seyredir. Bazıları bu kadar ileriye gitmez, sadece her ikisini beraberce taşır. (Tanpınar, 2020, s. 195) Ferdi saadeti hayatındaki eksik taraf olarak niteleyen Tanpınar için insan, çoklukta yok olabiliyorsa bunu bir terkib hâline getirebiliyorsa mutlu olabilir. Romanda da Mümtaz ve Nuran belirli bir süreyle de olsa bu terkibi birlikte oluşturmuşlardır. Huzur, ona göre yek pare geniş bir anın parçalanmaz akışını yakalamakta saklıdır. Mümtaz ve Nuran bu akışın içinde bir rüya iklimindedirler. İşte tam da bu iklim, onların mutlu olmalarını sağlayan önemli bir teşekküldür.

Roman'da Mümtaz'ın bir iç huzur arayışında olduğu görülüyor. Fakat bu iç huzur Nuran'la bağlantılıdır. Nuran'dan ayrıldıktan sonra böyle bir yolu tercih eder. Mümtaz. *"Huzuru Nuran'da değil, içimde aramalıyım. Bu da ancak feragatle olur." (Tanpınar, 2020, s. 373) der. Kırimlı'ya göre Mümtaz, huzurun insanın dışında, aşkın ve uzvî zevklerin zirvesini yaşadığını düşündüğü Nuran'la beraberliğinden ziyade kendi iç âleminde bulacağını itiraf*

etmektedir. Bu da hazzın en üst raddesini yaşamaktan değil bunlardan vazgeçmekle mümkün olacaktır. Yani mistik bir tekâmül teklifi söz konusudur. (Kırımlı, 2006, s. 356).

Nuran bu sabah gidecekti ve bu gidiş ikisi için de yıkımdı. Onun gidişi ile kendisi için her şey bitiyordu. Bütün bunların hepsini biliyordu. Fakat daha bir saat evvel onun için, o kadar yıkıcı olan bu hakikatlere şimdi çok uzak, şahsiyle ve etrafiyle alâkasız şeyler gibi bakıyordu. Sanki hepsini bir ölümün ötesinden görüyordu (Tanpınar, 2020, s. 402-403).

Akkan'a göre Mümtaz, Nuran gibi kahramanlar aşk hâlini; bir çeşit katharsis, vecd hâli, ölümü ve parçalanmış bir medeniyeti unutmak için kaçış aracı olarak görürler (Akkan 2016, s.83). Kaçış figürü; ölümden kaçış, baskıdan kaçış, kendinden kaçış, birinden kaçış, zorluklardan kaçış, yükümlülüklerden kaçış şeklinde birçok romanda farklı formlarda okurun karşısına çıkmıştır. Macide'nin bu durumu ifade ediş şekli farklıdır. O, bu kaçışlardan hareketle saadeti yakalamayı arzu etmektedir.

Onun hayatının en büyük saadeti bu kaçışlardı. Bir gün hastahanedeyken, çok ağladığı, bir yığın ölümün makasından bir arada geçtiği bir gün, pencereyi bu masmavi davete açık bulmuş, oradan düşüncesi dışarıya, sonsuzluğa doğru kanatlanmıştı. O günden beri bir taraftı hep orada sanki büyük mavilik tabaklarından birinden öbürüne atlayarak geçiyordu. Bazen bir ışık külçesinin dibinde yorulmuş bir çöl yolcusu gibi dinlendiği olurdu. Hiç kimse aydınlığı, onun hiçbir realiteye sığmayan duruluğunu Macide kadar tanıyamazdı. Şimdi de yarısından fazlası bu aydınlık gökteydi. İhsan'la beraber bir aydınlık ağacının dibinde oturmuş konuşuyorlardı (Tanpınar, 2020, s. 258-259).

Huzur romanı, Moran'ın ifadesiyle "huzursuzluk"u anlatan bir bakış açısıyla da okunabilir. Tanpınar, öncelikle başkarakter Mümtaz olmak üzere diğer kişilere de huzur içinde huzursuzluğu tattırarak kişileri bir meddücezir içinde bırakır. Tanpınar, eşikteki adamdır ve onun kişilerine de bu gözle bakmak yanıltıcı olmaz. Huzurun ya gölgesinde ya içinde ya da büsbütün dışındadır ve roman kişilerinden Suat'a şu sözü söyler: "Ne kadar garip... İki dünyam var. Tıpkı Nuran gibi, iki âlemin, iki aşkın ortasındayım. Demek ki bir tamlık değilim! Acaba hepimiz böyle miyiz?.." (Tanpınar, 2020, s. 301-302). Arada kalmak ve belirsizlik, mutsuzluğun açık bir göstergesidir.

Mekân

Huzur romanında 1930'lu yılların sonundaki İstanbul, Mümtaz aracılığıyla kolektif pencereden değerlendirilmeye çalışıldığını ifade eden Çonoğlu'na göre İstanbul'da terkihi ifade eden şeyler, manzara, mimari bizimdir ve bizim olan yerde biz olduğumuz için huzur vardır (Çonoğlu 2013, s.24). Mekânların hem tebdil olarak hem de yaşamsal alan olarak insanın ruh hâline iyi geldiği bilinir. Romanda mekânlar- belki sadece İstanbul- Mümtaz'ın mutluluğunun kaynaklarından biri olarak ele alınmıştır. Zira mekân, yekpare akışın sükûn bulmasının somut bir göstergesidir. O sebeple Mümtaz, romanda haz duyduğu mekânlara gitmeyi, aşkın mekân tuttuğu kişiyle o yerleri dolaşmayı önemli bir rutin olarak görür.

Eserde, şimdi ile geçmiş arasında sıkışmışlık yaşayan Mümtaz, bunu en çok Beyazıt Camii, Bitpazarı ve Bedesten taraflarına yaptığı ziyaretlerde daha net anlar. Geçmiş ve şimdi arasındaki hızlı geçişler, eski mimari eserlerle şimdiye ait mekânlar kadar yakın komşudur. Âdeta benliği bu izleğin mutmain bir takipçisidir ve sorunların birçoğunu bu gezilerde geride bırakır. Bu ziyaretler aslında onu saadete götüren bir vasıta keyfiyeti taşır. Tüm bu izlenimleri bir masala benzeten Mümtaz, bu mekânlarda olmaktan derin bir haz duyar. Bu masalda geçmiş, şimdi bir şekilde kucak kucağa olacaktır.

Bayezit Camii'nin yan tarafında, büyük kestanenin altında güvercinleri seyretmek, Sahaflar içinde kitap karıştırmak, tanıdığı kitapçılarla konuşmak, sıcak günden ve sert aydınlıktan çarşının birdenbire insanı kavrayan loşluğuna ve serinliğine girmek, bu serinliği çok

arzî bir hâl gibi teninde duya duya yürümek hoşuna giderdi. Hatta çok rahatça ve aklına eserse Bitpazarı kapısından girer, Bedesten'e kadar o dolambaç yollardan yürürdü. Öbür taraf çok taklit ve baştan savma olmak üzere bugündü; ancak küçük tezgâh ve imalâthane işlerine, ucuz gümrük eşyasına, taklit modalara rastlanırdı. Halbuki Bitpazarı ile Bedesten'de, dikkati açık olursa, daima şaşırtıcı bir şey bulunurdu (Tanpınar, 2020, s. 46).

Tanpınar'ın mekânları tasvir ederken kullandığı sıfat ve vasıflara bilhassa dikkat etmek gerekir. Bu tasvirlerdeki olumlu dil ve sıfatlarla birlikte tercih edilen kelimelerin tenasübü mutluluğun mühim bir nüvesi kabul edilebilir. Zira metinler bu tür çoklu okumaya uygun bir zemin oluştururlar. (Kanatlı-Çekici, 2020, s.62) Aşağıdaki alıntıda görülen, medrese, avlu, bahçe, gündüz, güneş, arı, böcek, meyve ağacı, ceviz, camlı bir koridor, serin olan taşlık, geniş orta masası, küçük içki dolabı, büyük sedir, geniş merdiven misallerinde olduğu gibi...

Emirgân'ın arka taraflarında bu ev, eski medreselerin avlusunu andıran kapalı bahçesiyle, Kandilli'den Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan balkonuyla gözünde canlandı. Bahçe gündüz güneşle, arı ve böcek sesleriyle dolu olurdu. Birkaç meyve ağacı, bir ceviz, kapısının önündeki kestane, kenarlarda adını bilmediği bir yığın çiçek vardı; iç kapı, vaktiyle limonluk olan dar, camlı bir koridora açılırdı. Ondan sonra yazın o kadar serin olan taşlık gelirdi. Burada geniş orta masası, küçük içki dolabı, büyük bir sedir vardı. Merdiven genişti. Bazen iki yastık atarak Nuran'la orada otururlardı (Tanpınar, 2020, s. 75).

Romanda Mümtaz, mekânları kurgu gereği olarak Nuran'ı hatırlattığı için ziyaret eder. Bu da mekânla imtizaç etmiş duyguların yeniden hatırlanmak istenmesi anlamına gelir. "Mazi ruhun kalbidir" ve maziden kalan huzur, ziyaret edilen bu mekânlar sayesinde yeniden canlandırılmak istenir. Dolayısıyla yaşanmışlıklar ve o mekânla birlikte düşünülen insanlar/olaylar mutluluk kaynağıdır. Moran bu durumu şu şekilde değerlendirir; "Nuran işte bunu sağlar Mümtaz'a. Romandan alınan parçalar, yalnızca Nuran aşkının olumlu etkisini anlatması bakımından değil, hayata estetik açıdan bakmanın Mümtaz için ne kadar büyük bir değer taşıdığını dile getirmesi bakımından da önemli. Çünkü dediğim gibi, bu değer, son bölümdeki değerler çatışmasında terazinin bir kefesine konan kişisel mutluluğun anlamını açıklar bize" (Moran, 2003, s. 276). Bu durum cümlelere olumsuzlama şeklinde yansır. Yukarıda ifade edildiği gibi Mümtaz, huzuru hissettiğinde dış ve iç dünyanın cümlelere ve sıfatlara yansımaları da olumlu olmaktadır. Bunun aksi durumda aşağıdaki cümlelere yansıyan bir negatif hal ortaya çıkmaktadır. Perişan, sakat, yorgun, taşı kırık bir geçmiş, kubbesi yıkılmış bir türbe, yere devrilmiş sütunlar, incir ağacı dikilmiş bir medrese, siyah mor kadifeler, küçük çalkantılar, ışık sarsıntıları...

İşte bu sefaletin, kirin, bakımsızlığın içinde, tıpkı yolları dolduran, üstü başı perişan, sakat, yorgun ve iyi traş olmamış ve saçlarını düzeltmeğe vakit bulmadan sokağa fırlamış kadın ve erkeklerin arasında, kıyafetinin perişanlığını bakışlarıyla, endamıyla; şahsiyetinin kudretiyle yenen ve çehreden başka bir şeye dikkat imkânını insanda bırakmayan kadınlar gibi birdenbire umulmadık yerde yaldızlı, taşı kırık bir geçmiş zaman çeşmesi parlıyor, biraz ötede kubbesi yıkılmış bir türbe düzgün ve vakur cephesiyle kendisini gösteriyor, daha sonra içinde bir yığın çocuk civıltısı ile beyaz mermer sütunları yere devrilmiş, damında incir ağacı veya selvi bitmiş bir medrese meydana çıkıyor, nasılsa ayakta kalmış bir cami, geniş avlusuyla sükûnetiyle sizi dünya nimetlerinin ötesine davet ediyordu (Tanpınar, 2020, s. 200).

Nuran, kayık ışıklarının siyah, mor kadifelerde mahpus elmaslar gibi parıldadığı sulara, biraz ötede bir yeni balıkçı kümesiyle kırılmak üzere onların bittiği yerde başlayan o şeffaf karanlığa, vapur dalgalarından, küçük çalkantılardan, bu aydınlık yüklü gölgenin bin türlü akislerle size doğru yükselişine, sizi alıp götürecekmis gibi etrafı sarmasına, velhâsıl döşemeleri çok cilalı renkli ve ışıklı bir sarayda yalnız akisten, parlıtından, ışık sarsıntılarından ibaret, onların küçük nağmeden, musiki cümlelerinden büyük ve müstakil varyasyonlara kadar

yükselişinden bir dünyada yaşanıyormuş hissini veren bu lüfer gecelerine çocukluğundan beri bayılırdı (Tanpınar, 2020, s. 209).

Romanda İstanbul Boğaz'ı, mekân olarak hazzın en önemli kaynaklarından biridir. Çünkü Boğaz hem birçok anlam hem de güzellik unsurunu bir arada barındırması ile birleştirici/vasıta konumundadır. (Okay, 2017, s. 350).Tanpınar yer yer Mümtaz'ın yerini alarak bu güzelliği en geniş ve derin manasıyla ele alır. Tasvir edilen sadece bir manzara olmasından çok ruhun geniş bir tasviri gibidir. Holt- Jensen, bunu sağlayan şeyin, insan varlığının en önemli parçalarından biri olan bu yerin ruhunun olmasıdır” der (Holt-Jensen, 1999, s. 158). Moran, bahsi geçen ruhun Tanpınar'ın üslubuyla birleşmesinden şiirsel bir hazzın ortaya çıktığını ifade eder. (Moran, 2003, s. 280). Görünen manzaradan kaynaklı bu mutluluk ya da haz alma hâline tüm bu yaşananların sona ermesi korkusu iştirak eder. Nuran ve Mümtaz, yaşadıkları huzur ve saadetin bir şekilde hitama ereceğinden sık sık endişe duymaktadırlar.

Teşrin ortalarına doğru saadetleri yavaş yavaş gölgelenmeğe başlamıştı. Her ikisi de kendi içlerinde bu saadetin bir nevi durgunluk içinde mumyılanmağı andırdığını müphem surette duyuyorlardı. Kanlıca kahvesinde bunları konuştular. Bu en güzel günlerinden biri olmuştu. Nuran'la sabahleyin yalıda buluşmuşlar, öğlene doğru Emirgân'a geçmişlerdi. Akşamüstü iskeleye indiler. Emirgân kahvesi ve meydan serin ve tenhaydı (Tanpınar, 2020, s. 223).

Mümtaz'ın yaşadığı bu saadet ya da huzur bir bakıma sadece kendi kendine yaşadığı bir duygu değildir. Etrafındaki insanlara ya da varlıklara baktığında da aynı saadeti onlarda görür. Belki de bu durum, izafi mutluluk algısının dış dünyaya yansımalarıyla ilgilidir. “Mümtaz bütün ömrü boyunca etrafta bu kadar mesut görmemişti. Bu kendi içinin saadeti değildi. Belki bütün kâinat, insan, ev, ağaç, önlere denizi yalayarak geçen yelkovan kuşları, küçük hayvanlar, biraz ötedeki karpuz ve kavunlar, hepsi çok uzun bir uykudan uyanmış gibiydiler. Hatta iskelede yakası açık, balık tutan polis oltasında sallanan biçare bir izmarit bile ömrünün en güzel anını yaşıyormuş gibi bu aydınlık içinde, oltanın gidip gelişiyi kendi kısa ömrünün sonunu sayan bir rakkas olmaktan mesut görünüyordu. Polis belki de etraftaki bu renk cümbüşü kendisini şaşırttığı için, yahut genç kadının yüzündeki saadet hissi hoşuna gittiği için, açık yakasına, kemersiz ceketine uymayan bir ciddiyetle çok resmî bir selâm vermiş ve "Hoşgeldiniz efendim, ayağınız uğurlu imiş." diye oltasıyla sabır ve tahammülün bu beyaz pul pul sembolünü adeta başlarının üzerinden geçirerek onları selâmlamıştı (Tanpınar, 2020, s. 224.)

Anlatıcının kişileri ve mekân ile ilgili tasvirleri aktarışı da saadetin mekânsal görünümünü noktasında okura ipucu verir. Macide'nin konuşmasından alıntılanan aşağıdaki metinde bu açık bir şekilde görülebilir. Macide gökyüzünün açık olmasını çok sevdiğini kapalı olduğunda içine baktığını ve bunun ona huzur vermediğini ifade eder.

İhsan:-Macide gökyüzüne bayılır.. dedi.-Bulutlu olmamak şartıyla.. Bulutlu olursa tahammül edemiyorum. O zaman hep içime bakıyorum.

Bunu kendisi için gibi yavaşça söylemişti. Hâlinde solmaya yaklaşmış çiçeklerin daldırıldıkları suya kendiliğinden eğilişleri vardı. Fakat bu sonbahar güneşi bir saza benzettiği ve o kadar kendi musikisiyle doldurduğu bu bahçede Macide'nin bile fazla mahzun olmasına müsaade etmezdi. Ona karşı gelmek için hüzünden, kederden çok başka bir şey, herşeyi silecek, örtecek ozalim ihtiraslardan biri lâzımdır. Onun için başını tekrar göğe, göğün tek ve zarif, maddesiz ve büyük yaprağına çevirdi, sonsuzluk içindeki macerasına daldı (Tanpınar, 2020: 258-259).

Çengelköy, Vaniköy, Kandilli, Kuleli gibi mekânlar, zaman zaman roman kişilerinin keşmekeşten kaçmak için kullandıkları kaçış yerleridir. Bu yerler; endişelerden uzak, kötü

gölgelerden arınmış kendilerine mahsus bir âlem, yürüyüşlerle, denizi seyretmelerle huzur bulunan mekânlardır. Mümtaz'ın Nuran'la da gezdiği bu mekânlar, bir müddet sonra aşkları için bir fon olmaktan çıkarak, bir roman kahramanına dönüşür. İlk ve son bölümde Mümtaz, ikinci ve üçüncü bölümlerde de Nuran'la Mümtaz İstanbul'u gezerken okuyucu da onlarla birlikte İstanbul yolculuğuna çıkar" (Bayraktar, 2017, s. 61).

Çengelköyü'nde...Mümtaz kendisini bu son günlerin endişesinden uzak, Çengelköyü'nde veya Boğaz'ın herhangi bir köşesinde görmeği ne kadar isterdi. Ne kadar isterdi ki, ayaklarının altında bozuk bir yol, başının üstünde Kuleli'nin ağaçları, o gölgelerin karanlık suda kendilerine mahsus bir âlem kurdukları yerde bulunsun, biraz ileride fabrika bekçisiyle konuşsun, sonra yavaş yavaş Vaniköyü'nden Kandilli'ye doğru yürüsün ve tam yokuşun üstünde bir taşta otursun, denizi seyretsin, geceyi büyük ve siyah bir gül gibi koklasın. Nuran'la yarınki buluşmalarını düşünsün. (Tanpınar, 2020, s. 383)

Sonuç

Huzur romanında özellikle Mümtaz ve Nuran'ın münasebeti huzur ve saadet kavramları üzerine örülüdür. Mümtaz, Nuran'ı seneler sonra bulduğu ferdi saadeti olarak görür. Nuran ise başlangıçta geçirdiği nekahet sürecinden ötürü saadeti istediği yegâne şey zannetse de ilerleyen süreçte saadetten çok huzurun gerekli olduğuna kanaat getirir. Çünkü Nuran'ın Fahri'yle birlikteyken hayatında huzur yoktur. Fahri, onun huzursuzluklarının başkişisidir. Mümtaz'la ilk karşılaştıklarında yaşadığı saadetin kendisine huzur getireceği düşüncesi Mümtaz'ı ona yaklaştırmıştır lakin gittiği yerde de yine kendisine ve geçmişine rastladığı için bu vakitten sonra nefesine saadetin değil daha çok huzurun gerekli olduğuna inanarak Mümtaz'la olan ilişkisine son vermiştir. Romanda "huzur" ve "saadet" kelimeleri "endişe" kelimesiyle birlikte yürür. Romanın bütün öyküsü bu üç kelimenin birbiri ile olan münasebetini tecrübeye yöneliktir. Bu tecrübe bazen Nuran-Mümtaz-Suat arasında dururken bazen Mümtaz ve roman kişilerinin arasına giren II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde cereyan eder.

Nuran Mümtaz'dan ayrılışını Fahri'nin ona yazdığı mektuptaki "*Mademki Fahri bana dönüyor, mademki hastayım, sana muhtacım, çocuğunun babasıyım, beni reddetmemelisin diyor, ben dönmeğe mecburum; mesut olmayacağımı biliyorum, fakat huzur için buna mecburum...*" (Tanpınar, 2020, s 394) cümlesine dayandırır. Bu ifadeler de gösteriyor ki Nuran "saadet" ile "huzur"u aynı kefeye koymuyor. Nuran'ın bu hâle evrilişini Algül, öğrenilmiş korkularının ve başkalarına göre yaşamının izleriyle ilgili olduğunu söyler. Yani; *Genç kadın ümitsizdi. -Göreceksin Mümtaz, eninde sonunda bizi harap edecekler...*" diyen Nuran'ın fobik düzeydeki korku anlayışı da aileden, çocukluk döneminden geliyor. (Algül, 2019, s. 213). Huzur, insanın asgari şartlardaki yaşamı için kerhen tercih edilen bir kabulleniş olarak görülmektedir.

Saadet kelimesi, roman boyunca mekâna ve endişeye bağlı bir seyir takip eder. Mümtaz, İstanbul'u saadetin ete kemiğe bürünmüş hâli olarak tasvir ederken fotoğrafa olmazsa olmaz figür olarak Nuran'ı dâhil etmeyi ihmâl etmez. Nuran, mekânları kıymetli hâle getiren kişi olarak tavsif edilir ve mekânlar, Mümtaz'ın bakışıyla aktarılır. Böylelikle Mümtaz'ın saadet/huzur tasavvuru, romanda mekân ve insan figürü üzerinden deruhte edilir. Mümtaz, mekânlara bakışı ve hayat algısı üzerinden maziyi temsil ederken; Nuran ise saadet ve huzur arayışı üzerinden aktüel gerçekliği temsil eder. Romanda bu iki unsur (mazi ve ân) bir araya getirilerek bir anlamada mâzi ve ânın birlikteliği/terkibi tecrübe edilmiştir. Netice itibarıyla durumun imkânsızlığı kurgusal gerçeklik olarak bizzat müşahede edilmiştir.

Kaynakça

- Akkan, N. (2016). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman Kahramanlarında Kaçış Ve Sığınma Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Algül, A. (2019). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Biten Korkular. Turkish Academic Research Review, 4(1), 207-220.
- Çonoğlu, S. (2013). Mekânlaşmış Kültürün Millet Hayatındaki Yeri Ve Huzur Romanının Başkişisi: İstanbul. Türk Dili Dergisi, 21-31.
- Holt-Jensen, A. (2018). Geography: History And Concepts. Sage.
- Kanatlı F, Y.E. Çekici, (2020) "Alımlama Estetiği Bağlamında Edebiyat Eğitime Farklı Bir Bakış Denemesi", Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi. Cilt 5 Sayı 1. S.54-63.
- Kırımlı, B. (2006). Bir "Aşk" Romanı: Huzur Veya "Ben Neyim Ve Bu Hâl Neyin Nesi?". Türklük Bilimi Araştırmaları, (19), 343-362.
- Moran, B. (2003). Bir Huzursuzluğun Romanı: Huzur. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I, İletişim Yayınları, 269-296.
- Okay, M. O. (2010). Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar (Vol. 434). Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A.H. (2020). Huzur. Dergah Yayınları, İstanbul.
- <http://www.tanpinarmerkezi.com/huzur/> Erişim: 14,11,2022